

Foto: Cees Scholtz./Kemphaan

Het instellen van weidevogelreservaten

Door Drs. H. Hoogenhout

Inleiding

Onlangs rees voor mijn werk de behoefte aan een overzicht van de voorwaarden, waaraan tot weidevogelreservaat te bestemmen terrein bij voorkeur zouden moeten voldoen. Diverse verenigingen en instanties houden zich met het instellen van zulke reservaten bezig. Wellicht bevat het ook voor hen nuttige wenken, al zullen ongetwijfeld lang niet alle wensen overal en altijd te realiseren blijken.

Men zou zich kunnen afvragen of het wel nodig is, reservaten voor weidevogels in te stellen in een land, dat over zulke relatief grote oppervlakten met weidegronden bedekt is. De vraag moet echter bevestigend worden beantwoord. Hoewel het areaal aan weidegronden zeer omvangrijk is, is het milieu voor de weidevogels door rationalisatie en productieverhogende maatregelen verslechterd. Waterhuishouding, bemesting en intensiteit van

de beweiding zijn aangepast aan moderne economische eisen. Hun neven-effecten hebben het biotoop voor de weidevogels echter minder gunstig gemaakt.

Waar de weidevogels voor Nederland karakteristiek mogen heten (men denke slechts aan de grutto), is het instellen van gebieden waar in een zo groot mogelijke mate aan hun milieueisen tegemoet gekomen wordt derhalve zeker zinvol, ja zeer gewenst. Dit geldt in de eerste plaats voor die soorten, die door agrarische verbeteringsmaatregelen het sterkst getroffen worden, zoals kwartelkoning en kemphaan, doch ook voor meer algemene, zoals tureluur, grutto en zelfs Kievit.

Hieronder zullen de eisen waaraan een weidevogelreservaat moet voldoen puntsgewijze worden aangegeven.

1. *Waterhuishouding*

Het meest aantrekkelijke regime is dat, waarbij van eind oktober tot begin april de gronden van tijd tot tijd plas en dras staan, d.w.z. flink nat, doch met droge plekken tussen de onder water staande gedeelten. Deze toestand moet niet constant worden aangehouden, doch afwisselen met drogere perioden. Als regel zal dit door de neerslaghoeveelheden geregeld worden, behoudens in extreem droge winters.

Begin april kan trapsgewijze op zomerpeil worden overgeschakeld. Het land moet dan droog zijn, de sloten echter bij voorkeur behoorlijk vol water. Dit zijn feitelijk tegenstrijdige zaken: men streeft daarom naar een bevredigend compromis.

Het zal dus van belang zijn, de waterhuishouding onafhankelijk van die van omliggende cultuurgronden te kunnen regelen. Doorstroming van water van elders moet zoveel mogelijk vermeden worden. Kan dit niet, dan dient wel nauwlettend op de waterkwaliteit te worden toegezien.

Zou het instellen van een eigen waterhuishouding het graven van nieuwe sloten rond of in het reservaat nodig maken, dan zou overwogen kunnen worden deze een zodanig profiel (desnoods aan één zijde) te geven, dat ook bij hoge waterstanden in de sloot een geleidelijke overgangszone van water naar land blijft bestaan d.m.v. het aanbrenge van een flauw hellend talud. Zodoende scheidt men een geschikte fourageerstrook.

2. *Grondbewerking*

Rollen en kettingeggen zijn uiterst gevaarlijk voor aanwezige legsels. Deze bewerkingsmethoden dienen daarom niet later dan op 1 april te worden toegepast. In een „vroeg” voorjaar is 15 maart een veiliger laatste datum. Van nature aanwezige variaties in bodemhoogte houde men zorgvuldig in stand.

3. *Vegetatie*

Met inachtneming van het algemene „weide”-karakter van de terreinen moet de voorkeur uitgaan naar een zo groot mogelijke variatie in typen,

zoals die ontstaan door uiteenlopende exploitatievormen (zie hiervoor paragraaf 4).

Het is van belang, dat het gras niet overal even hoog staat. Tureluur en grutto kunnen ook in hoog gras goed uit de voeten, de Kievit echter niet. Wat de aard der grassoorten betreft is aan te bevelen, zowel percelen met

Foto: Cees Scholtz/Broedende grutto

de bekende cultuurgrassen als percelen met schraallandkarakter in een weidevogelreservaat op te nemen resp. te creëren.

Enkele bouwlandpercelen met zaaigranen, bieten en aardappelen mogen het landschappelijk aspect wellicht niet ten goede komen, zij worden door de avifauna zeer op prijs gesteld met name door Kieviten en ganzen. Deze laatste eten van bieten de afgehakte koppen en het loof, doch zijn zelfs in staat, de gehele bieten uit de grond te halen.

4. *Bewerking van de vegetatie*

Voor het verkrijgen van een variatie in typen weideland (zie hierboven) kan in de eerste plaats gedacht worden aan het gebruik van bepaalde percelen als hooiland en van andere voor beweiding. Voor dit laatste gaat de voorkeur uit naar rundvee. Paarden draven te veel en vernielen daarbij b.v. nesten, veroorzaken althans veel onrust.

Van wezenlijk belang is om in het reservaat naast elkaar vroege beweiding, gevolgd door maaien, en maaien, gevolgd door nabeweiding toe te passen. Daarmee voldoet men tevens aan het verlangen naar hoger en lager begroeide percelen.

Het *maaien* van weidevogel terreinen dient van binnen naar buiten te geschieden om eventueel aanwezige jonge vogels en andere dieren een maximale ontsnappingsmogelijkheid te bieden.

Als vroegste maaidatum kan 20 juni gelden. Deze datum is te verschuiven als door een lange, koude winter de natuur in het algemene later is dan in normale jaren. Van belang is dat de vegetatie tot zaadvorming kan komen.

5. *Voedselbronnen*

Bemesting werkt verrijkend op de stand van sommige bodemdieren en insecten, met name op die van de regenwormen. Daar deze het stapelvoedsel van Kievit, grutto, tureluur, scholekster, kemphaan en goudplevier vormen is een verhoging van de regenwormenstand zeker aantrekkelijk. Voor de botanische waarde van een natuurreservaat is bemesting daarentegen minder gewenst. Met name in die gedeelten, waar men een min of meer specifiek schraallandkarakter wil hebben, dient bemesting achterwege te blijven. De bovengenoemde voordelen maken het voor en specifiek weidevogelreservaat echter aanvaardbaar, ook bemeste percelen in het reservaat op te nemen. Het milieu wordt daardoor veelzijdiger, o.a. door de hoge uitgroei van grassen. Bij voorkeur gebruikte men dan stalmest, hoewel dit niet absoluut noodzakelijk is.

Een wisselende waterstand is bevorderlijk voor de ontwikkeling van poel-
slakken van het geslacht *Limnaea*. Deze worden door kemphaan en kwartel-
koning zeer gaarne gegeten en zullen deze soorten dus aantrekken als het
biotoop ook anderszins voor hen geschikt blijkt.

Voor de afmetingen van een weidevogelreservaat zullen in de eerste plaats

6. *Afmetingen*

de ter plaatse aanwezige mogelijkheden bepalend zijn. Indien aan de bovengenoemde en nog te noemen milieuvorwaarden voldaan is, kunnen ook relatief kleine gebieden een redelijke weidevogelstand herbergen.

Enigermate uitgestrekte terreinen zijn natuurlijk wel aanbevelenswaardig. Met inachtneming van ruime marges kan daarbij gedacht worden aan b.v. 200 ha.

Wil men het reservaat tevens als ganzenpleisterplaats laten fungeren, dan is een combinatie van een reservaat van enkele honderden hectaren met een bufferzone, waarin b.v. door uitsluiten van de jacht voldoende rust gegarandeerd wordt, ongetwijfeld zeer bruikbaar. Rust is voor ganzen een essentiële milieuvoorwaarde. De totale omvang van reservaat + bufferzone zou dan bij voorkeur tussen de 500 en 1000 ha moeten bedragen.

7. *Vee*

Een bezetting van 1 (melk)koe per hectare is gedurende de broedtijd zeker aanvaardbaar. In en kort na de broedtijd kan beter geen jongvee worden ingeschaard wegens het onstuimig gedrag daarvan. Rustiger runderen kunnen geen kwaad.

De „broedtijd” kan gesteld worden op half maart - eind juni voor Kievit, grutto en tureluur en — eind juli voor kwartelkoning en kempiaan. Na de broedtijd is de leeftijdsklasse van het ingeschaarde vee weinig belangrijk.

8. *Jacht*

Het niet uitoefenen van de jacht is voor weidevogel- en ganzengebieden vooral voor laatstgenoemde dieren van belang. In de broedtijd is de jacht — met uitzondering van die op „schadelijk wild” — gesloten (16 februari-15 juli).

Jacht met geweren op schadelijk wild dient echter ook *in* de broedtijd in een natuurreservaat achterwege te blijven in verband met de gewenste rust in het terrein en mag daarbuiten in beginsel slechts worden beoefend als zoölogische beheersmaatregel. Voor het handhaven van de rust is het gebruik van vallen natuurlijk te preferen boven schieten.

Willen de gronden van belang kunnen zijn als ganzenpleisterplaats, dan zou de regeling ten aanzien van de jacht in het gebied daarop afgestemd moeten worden. Men kan dan aan speciale regelingen denken, zoals b.v.:

- a. het volledig sluiten van de jacht op ganzen en alle andere dieren op 15 december. In combinatie met de algemene sluiting van de jacht op 16 februari komt dit dan neer op een gesloten jachtseizoen van 15 december tot 15 juli;
- b. het slechts enkele malen per jachtseizoen houden van een hazen- en fazantenjachtstag, eventueel gecombineerd met het plaatsen van een of enkele jachthut(ten) voor de jacht op de gewone wilde eend (alleen op deze soort!).

Tussen 15 juli en 15 december kan er derhalve wel gejaagd worden, doch wellicht is dit te beperken tot een maximaal aantal geweren.

Het zal natuurlijk sterk afhankelijk zijn van de wijze, waarop tot weidevogelreservaat te bestemmen gronden worden bejaagd, of er wel wijzigingen in de uitoefening van de jacht nodig zijn.

9. *Diversen*

In een weidevogelreservaat dienen de volgende zaken te worden verboden:

- a. het aanbrengen van afrasteringen van prikkeldraad.
Dit vergt onnodig veel slachtoffers onder de vogels, meer dan b.v. schrikdraad. Landschappelijk zijn perceelsscheidingen in de vorm van sloten en greppels natuurlijk het aantrekkelijkst, maar zij zijn niet altijd het meest functioneel.
Voorts stellen verschillende weidevogels de aanwezigheid van paaltjes als uitkijkpost ten zeerste op prijs, zodat deze zeker niet geheel en al mogen ontbreken.
- b. het meenemen van honden in het veld.
Honden veroorzaken een ontoelaatbare mate van onrust.
- c. het zoeken van (kievits)eieren.
Ook dit verstoort de rust, juist in de broedtijd.

10. *Samenvatting*

Een weidevogelreservaat moet beschikken over een zelfstandige waterhuishouding. Bewerking van bodem en vegetatie moeten zodanig geschieden, dat het gebied zijn milieudifferentiatie behoudt (resp. dat deze daardoor wordt verhoogd). Bemesting van gedeelten kan voordelen hebben. De afmetingen neme men niet te krap. Met bufferzones en beheersovereenkomsten is veel te bereiken. Voor beweiding gebruike men bij voorkeur rundvee (in de broedtijd geen jongvee). De jacht stemme men af op de ornithologische belangen. Paaltjes zijn nuttig; prikkeldraad, honden en het zoeken van eieren zijn onaanvaardbaar.

Slotwoord

Puttend uit hun rijke ervaring hebben de heren A. Timmerman sr (Rijksinstituut voor Natuurbeheer), S. Braaksma (Staatsbosbeheer, Stafafdeling Natuurbehoud) en R. Rense (Staatsbosbeheer, Provinciale Directie Noord-Holland en Utrecht) mij met vele waardevolle inlichtingen terzijde gestaan, waarvoor ik hen gaarne mijn erkentelijkheid betuig.

- *Drs. H. Hoogenhout, stafafdeling Natuurbehoud, afdeling Technische Zaken, Staatsbosbeheer, Utrecht.*